

Graham Sandercock 25-3-08 Saltash TRANSCRIPTION

James: This is James Hawken interviewing Graham Sandercock at Saltash twenty fifth March two thousand and eight. Graham, what's your address please?

Graham: My address is two Cook Court, Saltash

James: And you've got an e-mail address?

Graham: I have, it's grahamsandercock@tiscali.co.uk.

James: Thank you. What date did you start learning Cornish?

Graham: I think i first started looking at it when I was a student, I was away in Liverpool and a lot of my friends were Welsh or Manx even or Irish there and I'd seen a couple of Cornish books, so i probably started about nineteen sixty nine, sixty eight sixty nine and I would've been about eighteen or nineteen years old.

James: So where did you start to learn, was it actually in Liverpool?

Graham: Well I had a book and I started to teach myself from that, and when I finished there I came back, got a job in Plymouth and went to Wella Brown's Cornish class, where he put me into the second grade, I'd never heard Cornish spoken or spoken it to anybody so I was quite pleased that I was...well I suppose the books were actually quite good that what I was speaking was actually pretty well correct, so he put me straight into the second grade, there was three in those days and took it from there.

James: OK, that was with Wella so that was in Saltash presumably was it?

Graham: it was yeah.

James: You took exams, was it Cornish Language Board then?

Graham: Yeah, Cornish Language Board grades one, two and three, that was before grade three, well grade three was what became grade four and later I took the Institute of Linguists Cornish exam grade five with a distinction before it was axed.

James: Very good. You didn't do the O'level?

Graham: No. No because I was involved in setting the paper, two of my children did it and got As, again before the days you could get an A* and by the time the third one had come along that got axed as well.

James: Right.Ok um any, right we've done, have you done any books or papers or any publications in Cornish or about Cornish?

Graham: Yeah really quite a few I suppose the main teaching book I did was 'Holyewgh an Lerg'h' which came out of the first ever class I taught which was in Lostwithiel which I must have started about seventy six, nineteen seventy six, seventy seven something like that and it was really, it basically came out of the notes I was using from the class there. And I've published various booklets and so on for the Language Board and the Kowethas, written some stories, done some poems, quite a range of things, I couldn't actually give you a complete list off the top of my head.

James: No but it's quite a bulk of work you've actually done so...

Graham: Yeah well it's over thirty plus years now so it's mounted up.

James: And what positions do you hold in any sort of Cornish Language organisations.

Graham: Well I'm chairman of the Kesva the Cornish Language Board and have been for longer than I care to remember and before that I was Chairman of the Kowethas as well, been Herald Bard in the Gorsedh for many years as well, so I've been actively involved for twenty five, thirty years in these organisations.

James: In that time have you won any competitions or have you entered any competitions?

Graham: I've never entered a competition for anything but I did go with, to Kilarney to the Pan Celtic thing with a song that Julia Allard wrote which didn't win, but then I had written another song which, about a week before, which became entered for the traditional song which won a shield.

James: And there it is, where?

Graham: On the shelf out there, gold thing there.

James: Yep, yep.

Graham: So that was unexpected but I never think oh yes I have to think, you know we did...that was a Pan Celtic again wasn't it with Pirate Radio, we didn't win that time.

James: Oh yeah.

Graham: But I've never entered, never really bothered with competitions I must say.

James: No, no. You've produced music therefore, on CDs?

Graham: Yeah um two, again my songwriting, your production which was quite a good combination I think. And I think at the time they were quite a breakthrough, people had done songs in Cornish but probably the first ever all Cornish Language CDs, two of them 'Poll Pri' and 'Yn Gwynn ha Du' so I think that was quite revolutionary for the time and many more to come.

James: Absolutely, yeah. Has any of your publications, your books or anything benn put on CD or tape or anything, like 'Holyewgh an Lergh'?

Graham: Yeah the teaching book is on, it's been recorded. I can't think of anything else.

James: OK. Have you taken part in any Cornish Language films or anything like that, any plays or...?

Graham: I've been in a couple of plays way way back when Donald Rawe was doing, um I think it was for the Celtic Congress down in Penzance and we did a bit of one of the medieval plays. I can't remember which one, I had a very small part, couldn't remember my lines to save my life, not really what I'm into. I don't think I've been in any films at all apart from being filmed, just with musically and one of the...the first track of the 'Yn Gwynn ha Du' CD, there was a film made to go with that by a man in Penzance called John somebody, he actually, I don't know what that was for actually, it might've been for a competition.

James: oh yeah, I think it was for the Celtic Film Festival.

Graham: yeah, yeah. I haven't got a copy of that but basically he put some images to the song, it was quite good yeah.

James: I think also there's a, there's a short film that I think Tim Saunders made up in Wales with a soundtrack of one of the tracks off 'Yn Gwynn ha Du' I seem to remember, do you remember that?

Graham: No I seen bits on... there's something on Westcountry TV on the news where they played bit of a soundtrack to...well just to anything really, somebody walking across the beach I think and also I went to the Hall for Cornwall once and it was obviously something to do with the language, I can't remember what it was but Pol Hodge was involved with it and he had 'Poll Pri' playing all through the interview over the thing, bit embarrassed well i wasn't embarrassed perhaps I was pleased yeah.

James: Did you get any royalties for that?

Graham: No. But being a member of PRS I still get all their stuff and I got a few shillings once and the original 'Poll Pri' thing is on tape, a cassette tape and one of the royalties said it was from being played on a juke box so I thought well that's not quite right there.

James: I wouldn't have thought so

Graham: It was eight shilling or something, eighty p. So there we are.

James: OK right I think that sort of wraps up the first session in English and we've got some biographical detail and data that we can store thank you very much. If we move to the second part of the interview today I would like you please to read 'Yowann Chi an Hordh'.

Graham: Da lowr, Ok, dalleth omma?

James: yeah.

Graham a len an hwedhel.

James: Pur dha, gwrys yn ta, pur gales dhe lena neppyth a'n par na.

Graham: nyns yw es yth o oll an furvow kemmyskys ena.

James: Ya, ny wonn an eur skrifys

Graham: Dyllys a-var yn Kernewek Kemmyn nans yw ugens blydhen po neppyth a'n par na, a nyns yw skrifys ena?

James: Well yma notenn pennskriker, henn yw Ray Edwards, mis Hedra mil, naw kans seyth ha peswar ugens.

Graham: Henn yw an keth blydhen a wrug dalleth Kernewek Kemmyn.

James: OK ni a wra movya dhe'n tressa rann an keskows ma pan wrav vy govynn govynnadow igor mar kallav vy. Graham, prag y hwruss'ta dyski po studhya Kernewek?

Graham: Well kales yw dhe leverel. Yma kov dhymm ow mammwynn nag o benyn dyskys vydh oll dhe leverel neppyth hag oll an teylu ena ha ny wrug denvydh y'n stevell konvedhes an pyth a wrug hi leverel, hag hi a leveris henn yw Kernewek mes nyns o Kernewek, rannyeth Kernewek, hag hi a leveris a-wosa yn hy geryow hy honan nyns yw Kernewek ewn, nyns yw, hy geryow 'not proper Cornish'. Ytho my a wrug perthi kov a henna ha my o martessen hwegh po seyth bloedh ha perthi kov a henna oll ow bywnans ha ny veu gwelys Kernewek po klywys Kernewek po dyskys Kernewek yn le vydh y'm breus vy. Yma kov dhymm ynwedh gweles Iyver Peder Pool 'Cornish for beginners' yn gwerthji yn Porth Ia, yma kov, kler ow hov yw, kler yn kever henna, ha

my martessen peswardhek po tridhek bloedh nyns ov vy sur hag ena ow mos dhe bennskol yn Liverpool yth esa meur a dus Kembrek ha lwerdhonek hag oll ow theylu yw Kernewek diworth...ny wonn py lies blydhen ha my a omglywas bos res dhymm diskwedhes nag o anboes (?) an yeth Kernewek ha nag o Kernewek rann a Bow Sows ytho my a wrug prena an lyver ha dalleth dyski nebes, yn gwirioneth wosa blydhen my a wodhya moy Kernewek ages tus lwerdhonek dhe aswonn Gwydhalek. Ytho henn yw an skila, henn o pell, pell a dre(?) mes ynwedh pan esen vy yn skol ow honan my a gara yethow hag henn o an kreffa, an kreffa testennow yn skol o Frynkek, Almaynek, ha my a wrug Latin ynwedh ha Russek, nebes yethow a-wosa hag y'm breus vy lies testenn yn skol o kales mes yethow o pur es dhe dhyski ytho oll an taklow a wrug dos warbarth...gul dhymm dyski Kernewek. My a wrug dyski nebes kyns dehweles dhe Gernow, ena mos dhe glass Wella Brown yn Essa, ev o dyskador pur pur dha hag yth esa klass krev ena ynwedh ha chons dhe gewsell, yn dydhyow na nyns esa skant den vydh yn oll an pow a wodhya kewsell yn ta, y'm breus vy yth esa Wella, Julyan Holmes ha Len Orme yn Kammbrown hag yn mes a'n re na nyns esa keskows vydh oll, oll an dus y'n Orsedh rag ensampel i dhe leverel 'myttin da, fatla genes' hag ena pubtra yn Sowsnek ytho dhe'n oes na yth esa omglywans ow tevi rag Kernewek dhe vos yeth kewsys arta yn le a neppyth dhe studhya dhe neppyth istorek y'm breus vy.

James: Henn yw meur dhe les yn kever dha vammwynn ow kul rannyeth ple yn Kernow esa hi?

Graham: Sen Ostell, Bethel yn Sen Ostell.

James: Yw henna an rannyeth a bow pri gwynn po neppyth?

Graham: No, well, well martessen ya, hy thas oberi Carclaze dell grysav, Karglas...meura a henna yw kales...hwoer ow mamm, yw lemmyn deg ha peswar ugens bloedh a drig ena hwath yn Sen Ostell, hi a drigas ena oll hy bywnans, ny wrug hi mos dhe ves dres an vresel po travydh, oll hy bywnans ogas an keth ranndir vyghan a Sen Ostell, my a garsa mos unn jydh ha gull dhedhi kewsell ha rekordya ena yn Sowsnek, yma, yma taklow ow bos kellys yn rannyeth ynwedh.

James: Yma, my a grys bos yeth arbennik yn pow pri gwynn, yn ogas yeth y honan, an keth gans ranndir Kernow West po neppyth a'n par na.

Graham: Ya well, an ranndiryow a le na nag eus meur a havysi hag ow mammwynn aral a dheuth diworth Stenek Glas, Stenalees, ytho hy theylu yw moy yn kres tir pri gwynn ages mammwynn arall mes oll a'n re na oberi yn negys pri gwynn hag nyns eus, nyns yw an keth lemmyn, yma estrenyon mar mynn'ta ow triga yn ranndir na, pan en vy yowynk pubonan o Kernewek yn ranndir na nyns esa travydh rag estrenyon po havysi, pub huni a grysi bos an pow pur hagar mes nyns o my a gar an pow yn hwir.

James: Yeah ha my. Fatell wre'ta gul devnydh a Gernewek pubtydh?

Graham: Well, der an kesroesweyth pubtydh, skrifa taklow rag An Gannas, pubtydh yth esov vy ow tegemmeres e-bost yn Kernewek, gorthybi yn Kernewek, ow skrifa, yth esov vy ow tyski Kernewek dhe'm gwreg lemmyn, nessa gwreg, gwreg kynsa o freth yn Kernewek, an nessa onan yw moy nowydh dhe'n yeth, hi a yll konvedhes meur mes ny vynn hi mos dhe'n klass ytho an yeth yw kewsys yn chi pubtydh ha devnydhys pubtydh ha my yw dyskador yn skol yn Aberplymm hag yma lies flogh Kernewek a wra mos ena ha lies anedha a wrug kavoes kannow ha my ow kana der an kesroesweyth hag i a wovynn orthiv vy pubprys fatell leverel henna yn Kernewek ytho pubtydh yma lies studhyor yn skol a wra leverel 'myttin da' ha 'dohajydh da' ynwedh ha fleghes an oes na a wra dyski uskis hag yn es ytho my a glyw ha my a gows, my a skrif ha my a red Kernewek pubtydh oll, ha lies pellgowsenn yn Kernewek ynwedh kepar ha ty.

James: Pyth esos ta ow kul hedhyw a-barth an yeth, y'n termyn ma?

Graham: Martessen le es kyns yn hwir, my yw hwath kaderyer Kesva an Taves Kernewek, henn

yw ober poesek y'm breus vy, martessen gorra fronn war nebes tus a wra mos re wyls. Yth esov vy ow pennskriffa An Gannas hwath wosa deg blydhen warn ugens, henn o dallethys genev vy wosa my dhe vos ha bos bardh, y'n dydhyow na nyns esa travydh, skant travydh dhe redya marnas traow koth, a-dro dhe'n oes na ynter mil naw kans deg ha tri ugens, na tri ugens ha deg ha tri ugens yth esa lies tus yowynk ow tos dhe'n yeth a vynna kewsel ha skrifa, profia aga thybyansow nowydh ytho henn o termyn da dhe dhyski Kernewek, a-dar henna ny wonn, henn yw lowr.

James: Pyth yw dha dybyans yn kever an yeth y'n termyn a dheu, pyth yw dha hunrosow?

Graham: Hep mar lowen ov dhe vos degemmeres yn-dann chartour an governans, nyns ov vy sur poran fatel wra mos yn rag, soweth yn bras (vy)? mar pydh kemmyn gesys a denewen rag furv savonek dhe vos diskys yn skolyow mes Kernewek dhe vos diskys yn skolyow yw avonsyans pur vras ha dell hevel yma hwans dhe fleghes yn skol dyski an yeth ha ny yllyn ni nagha bos Kernewek ow mos dhe nivel ughella yn bywnans Kernow es martessen bythkweyth kyns ytho henn yw da, da yw gweles moy yn Kernewek skrifys a-dro, marthys da yw tus dhe brederi nag yw neppyth gokki, tus koynt, henn o an kas nans yw kwarter kansblydhen po neppyth a'n par na, pan esen vy ow tyski y'n kynsa le dhe dhyski Kernewek res yw bos muskok po neppyth mes lemmyn, henn o kamm yn tien, henn o breus an wask, breus an welhevin mes... trelys yw yn tien lemmyn hag savon an yeth, nivel an yeth, studh an yeth yw milwell gwell ages seulabrys ytho yma hunrosow ow tos ha bos gwir.

James: Prag y grysdyh ta bos an yeth lemmyn moy kemmyn?

Graham: Wel y'm breus vy, wel ow talleth yn oesa kampoellys kyns pan o pub studhyer an yeth gwelys avel neppyth koynt, yn hwir nyns o an dus na koynt i a wrug pesya ha pesya hag oberi hag oberi dre vodh hag oll an avonsyans yn Kernewek hag an savla yn mysk an paperyow ha pellwolok ha paperyow an werin yw awos tus dhe oberi hag oberi ha pesya, ow tyski, ow tannvon lytherow. Henn yw kepar ha... an ger yw martessen yskynnans, henn yw kepar ha karvya men res yw kavoes tamm byghan, tamm byghan ha wortiwedh yma patron ena. Dhe'm breus vy gwel an werin yn yeth yw trelyas yn tien ha ny wra tus hwerthin na moy 'henn yw kog Kernewek, ass yw henna gokki' kepar ha kenderow Jak po neppyth. Henn yw, an tybyans na yw kepar ha 'Uncle Tom' Amerikanek dhe ekspressya spyrys an dus yn hwir. Ytho yth eson ni owth avonsya sur mes oll an kedrynn, an poenvotter, omladh yntredhon henn a wrug agan lettya a dreus pymthek blydhen my a grys.

James: Hag ynwedh da yw dhe weles arwoedhyow skrifys yn dewyethek

Graham: Gwir.

James; Hag traow kepar henna hag...

Graham: Ynwedh...pan vydh arwoedhyow tus a wra gweles, ena ty a dhalleth prederi 'oh pyth yw styr a henna' po rag ensampel pan wrav vy mos dhe Gembra my a... 'pyth yw', po ny vern yn py bro le may ma yeth arall nebes, wel tus kepar ha my a wra mires ha 'pyth yw styr an ger na' hag yndella hen a dhyski moy.

James: ya marthys, marthys, pandra wruss'ta yn dasserghyans Kernewek?

Graham: Wel par dell leveris kyns, my re bia yn kres Kowethas an Yeth a-ban veu dallethys, nyns ov vy sur py lies blydhen, wel deg warn ugens, nyns ov vy sur p'eur dallethys yn hwir um yn kynsa le an Bardh Meur o kaderyor an Gowethas ha pan wrussons i trelya an korflagha rag lies Bardh Meur ny wodhya kewsel lowr a Gernewek my wrug dos ha bos kaderyor an Gowethas ow pesya martessen ugens blydhen. Nyns ov vy pur dha yn kever dydhyow ha blydhenyow.

James: Na my

Graham: Nyns eus kov dhymm poran hag ynwedh an Gesva...termyn John Page o skrifennyas pan wrug vy dos ha bos esel a-wosa Wella termyn hir. My a wrug dyllo lies lyver, kanow ow skrifa wel lies, lies tra, nebes anedha a les, nebes martessen nag eus ha my a vynn pesya ow kul.

James: Ty a wra omlowenhe gans oll an ober na.

Graham: Ya, lowen ov ow kul traow a'n par na, my yw nebes skwith gans an traow politek, treweythyow my a wra ? skwith gans lies kuntelles ha tus ow klappya dres euryow heb, heb seweni mes my a yll godhav an godhevel nebes an kuntellesow mes re yw re.

James: Ya my a yll konvedhes henna. Pan es ta studhyor esa tus erel a wodhya Kernewek?

Graham: Um, nyns esa, nag esa yn hwir par dell leveris vy kyns, tus kepar ha Wella o freth y'm breus vy, Julyan Holmes o an gwella awos y vos ogas an keth oes, keth bloedh agesov ha trigys yn ogas ytho yth esa chons dhe omguntel ha klappya, praktisya. Mes wosa henna ha my ow tyski yn klas Lostwithiel yn kynsa le ha Bosvenegh ha Lyskerrys, wel yth esa lies studhyor pur dha, tus diwysek a wrug dos ha bos freth y'n yeth ha gans henna, wel moy a dus dhe geskewsel gansa.

James: Ytho yth esa onan po dew, tri dhe'n moyha.

Graham: Hag, drefenn my dhe gewsel Kernewek dhe'n flegthes, tri flogh hag i yw diwyethek yn tien pan ens i yowynk, ow mos, ow mos kottha ow mos dhe'n skol an Sowsnek a wrug dos ha bos kreffa mes i o freth lowr ha meur a dus a dho dhe'm chi dhe glywes an flegthes kepar ha bos yn milva po neppyth, tus a wrug tylli, wel ny wrons tylli, ha mos dhe weles an dus koynt na. Mes, an dra o, y'm breus vy my a grys bos galladow sevel flegthes yn Kernewek ha ny wra henna pystiga aga Sowsnek po aga a dhyskans ? hag da, hag i aga tri a gows Kernewek hwath kynth, wel diw anedha triga dhe ves mes onan gesys yn Kernow.

James: Henn yw Gawan.

Graham: yep.

James: Marthys, pur dha um o an yeth yn skol po chi pan wruss'ta studhya an yeth, po pan es ta yowynk?

Graham: Na wel my a dhyskas travydh pan en vy yowynk mes Kernewek vydh yn teylu. Yn hwir ow thas o nebes erbynn an yeth, ev a leveris wel mar mynn'ta dyski yeth moy dhe les a via dyski Frynkek po neppyth mes wortiwedh pan hag ev tasgwynn hag an flegthes ow tevi ev a wrug trelya y vrys nebes, henn yw, wel henn yw arta politek tus a veu genes blydhynyow ugens ha mos dres norvys, bresel an norvys, nessa bresel an norvys, i o erbynn, ow thas o erbynn kenedhlogeth mar mynn'ta awos ev a wra, ny wrav prederi Kernow dhe vos pow ha mar kwra Kernow assaya bos pow y fydh kepar Hitler po neppyth, pur gemmyskys, an ger 'nationalism' hag o kemmyskys gans an yeth yn Kernow po ger pur hagar dhedha ha my a wra konvedhes prag mes nyns o an keth eghenn an politilogeth ma. Ytho, mes y'm chi ow honan ha my tevysek pubprys yma Kernewek yn chi.

James: OK, o kales dhe studhya Kernewek, mars o prag?

Graham: Wel, yn kynsa dell leveris yth en vy trigys pell diworth Kernow hag nyns esa meur a lyvrow, nyns esa jynnow rekordya po snod po songyst an yeth vydh oll, an lyvrow o nebes sygh ha poes ha gramasek, henn o da lowr dhymm vy, my a yll dyski yethow kepar henna mes an brassa kaletter o nag esa nebonan dhe gewsel gans, dres oll trigys yn Liverpool um ny wodhyen, ny aswonn den vydh aral yn oll an bys a wodhya gervydh a Gernewek, lemmyngans, nyns esa pellgowser po kesroesweyth marnas skrifa lytherow. Ytho kales dhe'y wul y'n fordh na mes hwath nyns yw kalessa dyski Kernewek ages testenn vydh aral, pub testenn a vynn hy dyski res yw

studhya, mar mynn'ta dyski yn kever kerri po nepyth res yw studhya, mar mynn'ta bos klavjiores res yw studhya ha gul apposyansow, an keth rag gul, wel ty a woer rag studhya yeth res yw studhya yn ta lowr, nyns yw, nyns yw kales mar, mar, yma edhomm a spena termyn orth y wul mes nyns yw poran kales y'm breus vy.

James: Wel, res yw bos hwans dhe nebonan ynwedh.

Graham: Ya, mar, wel mar, gans Kernewek martessen nyns yw a vri dhe les dhe dus yn kever aga ober, mars os ta medhyk rag ensampel res yw studhya hag yma, yma styr a wul an studhyans res yw gul henna rag dos ha bos medhyk, mes rag yethow, um wel Kernewek, ty a yll leverel, ty a allsa leverel nyns eus purpos vydh hag yma tus a lever henna. Um pubonan a yll kewsel Sowsnek ytho pyth yw an poynt? Um mes, sowedh meur a ? a wra brederi yndellna awos bos an yeth down yn gnas an pow, Kernow ha Kernewek a wra mos warbarth kynth o ogas marow hwath an dhiw a wra mos dorn yn dorn yn hwir.

James: Pan es ta studhyor esa yeth an werin po neppyth a'n par na, wel esa tus...?

Graham: Wel yth esa ow talleth hag yma, nyns o yeth an werin restrys mes yma kov dhymm mos dhe'n diwotti ? Julyan Holmes ha ni a wrug klappya nebes yn Kernewek mes na, na, kuntellas a yeth an werin a dhallethis martessen deg blydhen wosa henna. Da o bagasow yeth an werin, yma kov dhymm a dus a wre dos pub seythun heb leverel ger vydh hag ena wosa hwegh mis ymons i ow talleth kewsel fest yn ta hag um dhe woslowes, heb mar an dus ow studhya an yeth skrifys yn kettermyn mes ow tos dhe'n yeth an werin koslowes, koslowes, prederi um omglywes patryow sonyow an yeth hag a... distowgh kepar ha babi po neppyth, distowgh an geryow a wra dalleth froesa yn mes ytho yeth an werin a wra servya yn ta, dhe ystynna an klas mar mynn'ta, ystynna an studhyans akademek.

James: P'le hwruss'ta mos rag yeth an werin?

Graham: Kynsa le nyns ov vy sur mes yn Lyskerrys yth esa onan yn diwotti ryb an gorsav 'Tavern an Karow' dres blydhnyow ogh an kynsa o wosa ow klas yn Lostwithiel, ni eth pubprys yn diwottiw kewsel nebes yn Kernewek, mes dre vras yn Sowsnek nyns ens i yeth an werin arbennik mes yn Lyskerrys rag termyn henn o pur grev.

James: Eus lowr dhis a glappya?

Graham: Ya mars eus lowr dhe woslowes.

James: Wel henn yw pur dha, pur dha, henn yw hanter kans mynysenn ytho, henn yw marthys da. My a garsa godhvoes gras dhis rag henna, eus neppyth aral a vynydh leverel?

Graham: Na, ny grysav, my a wra prederi neppyth a-wosa martessen.

James: Ya, henn yw an kas pubprys. OK henn yw diwedh an keskows.

Graham: Meur ras.

James: Meur ras dhis.